

Az ősi magyar hitvilág: a magyar mitológiai elképzelések rendszere

Szemléltetés

- *Ördögtérge*. Lakatos Róbert filmje. 2004. (FV. 44.)
- *A halottlátó*. Moldován Domokos filmje. 1977. (FV. 80.)

Javasolt könyvészet

- Berze Nagy János: *Égigérő fa*. Pécs, 1958.
- Bosnyák Sándor: A tenger fenekéről felhozott föld motívuma a magyar teremtésmondákban. *Ethnographia*, 1969. 462–464.
- Bosnyák Sándor: *Magyar Biblia*. A világ teremtése, az özönvíz, Jézus élete s a világ vége napjaink szájhagyományában. Budapest, Európai Folklór Intézet – L'Harmattan, 2001.
- Bosnyák Sándor: *Égbe vivő út*. Négy megközelítés parasztságunk hitvilágához. Debrecen, 2004. (Főnix Könyvek 57.) (i)
- Daczó Árpád: A gyimesi Babba Mária. *Népismereti Dolgozatok*. 1980. 231–239.
- Diószegi Vilmos: *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben*. Budapest, 1958. (Reprint kiadás: 1998.)
- Diószegi Vilmos: *Samanizmus*. Budapest, 1962.
- Diószegi Vilmos: *A pogány magyarok hitvilága*. Budapest, 1967.
- Dömötör Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága*. Budapest, 1981.
- Dümmerth Dezső: *Álmos, az áldozat*. Budapest, 1986.
- Dümmerth Dezső: *A titokzatos jelbeszéd*. A magyar szent királyok nemzetsége. Budapest, 1989.
- Erdész Sándor: *Az archaikus eposz kérdései*. Debrecen, 1986.
- Hajdú Péter (szerk.): *Az uráli népek*. Budapest, 1975.
- Hoppál Mihály: Gyermekijesztők. *Népi Kultúra – Népi Társadalom* 1969.
- Hoppál Mihály: A magyar lidérc hiedelemkör szemantikai modellje. *Ethnographia* 1969.
- Hoppál Mihály: A Toldi mitológiai háttere. *Új Írás* 1981. 11.
- Hoppál Mihály: Magyar mitológia. In: Sz. V. Tokarev (szerk.): *Mitológiai Enciklopédia I*. 1988. 534–538.
- Illyés Endre: *A magyar református földművelő nép lelki élete*. Szeged, 1931.
- Ipolyi Arnold: *Magyar Mythologia*. Pest, 1854. (Reprint kiadás: Budapest, 1987.)
- Jung Károly: A világteremtés dualisztikus (bogumil) legendáinak kérdéséhez. In: *Uő: Köznapok és legendák*. Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1992. 157–185.
- Kálmány Lajos: *Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya*. Budapest, 1885.
- Kálmány Lajos: Mythológiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. A hold nyelvgyománnyainkban. Szeged, 1887.
- Kertész Manó: *Szokásmondások*. Budapest, 1922.
- Kovács Ágnes: Az égigérő fa meséjének magyar redakciói és samanisztikus motívumaik. *Ethnographia* 1984. 16–31
- Lammel Annamária–Nagy Ilona: *Parasztbiblia*. Budapest, 1985.
- Marót Károly: Vallás és mágia. *Ethnographia* XLIV. 1933. 31–44.
- Nagy Ilona: A föld teremtésének mondája. *Ethnographia* 1979. 323–330.

- Orosz György. Dualisztikus kozmológiai hiedelmek a svéd, a magyar és az orosz kultúrában. In: *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2011/12*. Szerkesztette Magyarai Márta. Debrecen, 205–215. (A Debreceni Déri Múzeum Kiadványai LXXXIII.)
- Pais Dezső: *A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből*. Budapest, 1975.
- Róheim Géza: *Magyar néphit és népszokások*. Budapest, 1925.
- Salamon Anikó: *Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák*. Budapest, 1987.
- Solymossy Sándor: A vasorrú bába és mitikus rokonai. *Ethnographia* 1927.
- Solymossy Sándor: Magyar ősvallási elemek népmeséinkben. *Ethnographia* 1929.
- Solymossy Sándor: Népmeséink sárkányalakja. *Ethnographia* 1931.
- Voigt Vilmos: A sámánizmus mint etnológiai kutatási probléma. *Nyelvtudományi Közlemények* 1965.
- Voigt Vilmos: A magyar mitológia kutatásának tanulságai. In: *Mítosz és történelem*. Budapest, 1978.
- Voigt Vilmos: *A vallási élmény története*. Budapest, 2004. 31–45.

1. Források, a rekonstrukció módszere

Kimondottan mítosznak tekinthető szövegeink nem maradtak fenn, de különféle források alapján megkísérelhető az ősi magyar hitvilág rendszerének helyreállítása. Tehát csak **rekonstrukció** lehetséges bizonyos **források** alapján:

Az egyik lehetséges forrás a népi kultúra: néphit, népmesék, mondák, archaikus népi imák és ráolvasások, népművészet (különösen a fafaragás és a hímzések ornamentikája), népszokások stb. A folklór még őrzi a mitológiai rendszer nyomait. – Sajnos a finnugor népek mitológiája nem ad lehetőséget az összehasonlításra, mert a több ezer éve történt szétválás óta megszűnt minden nyelvi-kulturális kapcsolat. – További lehetséges források: régészeti leletek, az antik szerzők magyarokra vonatkozó adatai, a középkori krónikák, az irodalom adatai stb.

2. A világegyetem modellje

A világekép rendezőelve három világra osztja a **világmindenséget**. Ezt a világot a **világfa (éigérő fa, tetejetlen fa)** modellálja, amely összeköti az eget, a földet és az alvilágot. A fát csak a sámáni képességekkel felruházott hős tudja megmászni, hogy eljusson a Hold és a Nap házába. Más mesékben: a világfa aranyalmát terem, hatalmas égi sas fészkel az ágai között. Mindezek a motívumok összefüggésbe hozhatók az alsó, illetve a felső világban tett sámánutazás képzetkörével.

A. **A középső világ** az emberek lakóhelye, de itt működnek a természetfeletti lények (pl. kísértet, eredei lények, vízilények) és a természetfeletti képességű emberek is.

B. A világfa sátorként tartja a világmindenséget, a csillagok lyukak a sátoron. A fa hét vagy kilenc ága **az ég** rétegeinek felel meg. A fa ágai között képzeltek el a Napot és a Holdat és egyéb szellemlényeket. – A **Holdat** a ráolvasásokban férfiként említik („új Hold, új király, látom a két szememmel két fényes szarvadot”), a népi gyógyászatban, a jóslásban, a ráolvasásokban van igen nagy szerepe. (Pl. bizonyos hiedelemcselekvéseket holdvilágnál végeznek.) – A Holdat a változással, az idő múlásával hozzák kapcsolatba. – A **holdfoltok** eredete: A magyarországi néphit szerint Szent Dávid hegedül és Cicelle táncol benne, az erdélyi magyar hiedelmek szerint egy pásztor (csobán) alakja látható benne, akit a Hold büntetésből ragadott magához. – A gyimesi csángók és a székelyek a Holdat egy pogány istennő képzetével kapcsolják össze (Babba Mária). A Babba Mária a keresztény Mária-kultusz és egy korábbi női istenség szinkretizmusából keletkezett mitologikus lény. (Lásd: Kálmány 1885, 1887; Daczó 1980) – A **Nap** minden

mitológiában – így a magyarban is – az isteni erő szimbóluma. A csángók, székelyek, kunok körében megtalálhatók a reggeli napköszöntő gesztusok. (pl. a Szentlélek várása pünkösöd hajnalán, áldozás szembefordulva a Nappal, kelet fele elmondott ima Mária-harangszókor stb.) Gyakori ráolvasások, varázslások végzése napfelkelte előtt (pl. a gabonában kártevő madarak elleni varázscselekmények). – A **nap- ill. holdfogyatkozást** egy égitestfaló mitologikus lénynek, a markolábnak tulajdonítja a néphit. – A **Tejút** elnevezései a magyar néphitben: Szalmás út, Öreg Isten országútja, Csaba királyfi útja. Mindezek, és általában a csillagnevek egykori mitologikus szüzsék kivonatait őrzik, ill. őrizhetik.

C. Az alvilág, túlvilág képzetei:

A **menny** (a szó eredete bizonytalan) a fényesség birodalma, fenn van, azok lelke kerül ide, akik földi életük során emberségesen viselkedtek. Az alvilág, a **pokol** (szláv eredetű szó) a sötétség birodalma, ahová a gonoszok jutnak. A pokol a föld alatt van, ugyanúgy rétegzett, mint a menny („a föld hét csínja”) A gonosz erők helye (pl. „kibútt a kígyó a födből”). – A magyar néphit sajátos jelensége a másvilágképzetek dualizmusa: világosan megkülönböztethető az alvilág és a túlvilág oppozíciója. Előbbi az elkárhozott lelkek szenvedéseinek színtere, utóbbi semlegesebb, vízen túli világ, általában a holtak tartózkodási helyét jelöli. Ez tehát egy horizontális oppozíciópár a másvilágképzetek szintjén.

3. A világ keletkezését magyarázó eredetmondák

A világ keletkezését magyarázó mondai történetek nagy része **a Bibliához köthető** (Lásd: Lammel Annamária–Nagy Ilona: *Parasztbiblia*. 1985; Bosnyák Sándor: *Magyar Biblia*. 2001), de a magyar néphitben létezik a világ teremtését magyarázó **dualisztikus teremtésmonda** is. Utóbbi témája: a földnek a víz alól való felhozása, a Teremtő segítője, társa az Ördög. Ez a monda feltehetően a Balkánról származó bogumil eretnekség dualisztikus képzeteinek a lecsapódása, nem tartozik tehát a magyar mitológiai rendszerhez. A bogumil eretnekség a világban működő Jó és Rossz erőit, azaz az Isten és az Ördög hatalmát egyenlőeknek tartotta. (A mondáról bővebben: Nagy 1979).

4. Az istenpanteon

A fő istenalak a teremtő (**Isten**, Úr, Úristen, Öregisten, Atyaisten, Jóisten stb. A magyar mesékben: Atyám Teremtőm, de alteregója lehet az ősz öreg ember vagy az egyszemű koldus is. A finnugor mitológiában: Nagy Teremtő, Égatya, Világügyelő.). – Ő a világ teremtője, ura, a legfőbb irányító lény, segítő és igazságos, de büntet is. Ezek az általános tulajdonságok egy ált. istenfogalom jellemzői lehetnek, eredettől (pogány-keresztény) függetlenül. Nincs külön kultusza. Bizonyos mértékig passzív, de neki tulajdonítják a sorscsapásokat (vö. „istencsapása”), a villámot (vö. „istennyila”). Az Isten szó etimológiája tisztázatlan.

Az **ördög** a mitológiák demiurgosza: résztvesz a teremtés munkájában, tőle származnak a kellemetlenséget okozó lények (légy, tetű, bolha stb.) Lakhelye a pokol. Köznyelvi használatban mindenféle gonosz megtestesítője (Lásd: Bornemisza Péter: *Az ördögi kísértetekről*, 1578). – Kálmány Lajos szerint bizonyos szerepkörökben az ördög funkciójával rendelkezhet még: Szent Péter, Noé, Ádám, Lucifer, bűbajos asszony stb.

A főistennek nincs felesége, de létezhetett egy fontos funkciót betöltő női istenség: a **Boldogasszony**. (Az istennő nevében az oszét eredetű asszony szó és az anya is azt jelzi, hogy valakinek a felesége, asszonya. Ez pozitív tulajdonságainak megfelelően nem lehet más, mint a főisten.) Alakja később a Szűzanyáéval mosódott össze (kontaminálódott) V.ö.: „Boldogasszony ágya/papucs/teje/pohara/kötője” stb. – Vannak, akik a Szent Anna kultuszban egy további női istenségre következtetnek: szülést segítő, termékenységvarázsló, életet adó stb. Pl. Kálmány

Lajosszerint a Kisasszony nevet a nép adta Máriának. A **Nagyasszony** képzete szerinte megvolt az ősmagyarországban. Ezt a nevet csak felső rendeletre vitték át Máriára, de ezt a nevet a nép még 800 év múltán sem vette át, mert Szent Annát tartotta Nagyboldogasszonynak: ő az életet adó istenasszony, a szülő nők, magtalanok pártfogója stb. – A **vasorrú bába** alakja ugyancsak az Anyaistennő alakjára utalhat: segítő öregasszony, szellem. (Lásd a következő mesékben: AaTh 710: Mária keresztlánya mesetípus) Gyermekai a Nap, Hold, Szél. (Vö: AaTh 328A: égitestszabadító; AaTh 425A: a hős nappal állat, éjjel ember; AaTh 552: állat- és égitestszórók)

5. Természetfeletti lények

Más mitológiákban az alsóbbrendű istenségek népes csoportokat, családokat alkotnak. A magyarban nem így van. De ez nem romlás eredménye, hanem fontos tipológiai jellemző.

1. Természeti szellemlények: a. Az erdő titokzatos alakok lakóhelye, de az **erdei lények** nem gazdái a természetnek, és nem is istenszerűek. Nem tartoznak a pogány mitológia alaprétégéhez, hiszen vidékenként változó nevük van: vadöreg, vadleány, szépasszony stb. (L. Salamon 1987) b. **Vízilények:** vízi ember (tavak, folyók, mocsarak lakója, veszélyes az emberre), sellő (deréktől haltestűk van, fiú v. leányalakok), víziborjú (Gyimes)

2. Az időjárás változását a szellemlények közvetlen beavatkozásának tekintették (**időjárásdémonok**): pl. Szélanya (a világfa ágai között tanyázik, a szeleket egy barlangból engedi ki); a sárkány (a szó török eredetű) ugyancsak időjárásdémon (pl. a ráolvasások a vihardémont gyakran nevezik sárkánynak).

3. Betegségdémonok. A néphit szellemnek tekint mindenfajta testetlen mitikus lényt. Ezeket szélszerűnek képzelték el (pl. időjárás-, betegségdémonok) A betegségdémonok neve – pl. fene, guta, nyavalya, csikarás, nehézség stb. – csak a szólásokban, ráolvasásokban maradt fenn. Ezeknek a „fiktív” betegségdémonoknak csak a nevét ismerjük, pontos megjelenési formájukat nem. (Ugyancsak démonok lehettek: Halál – Pestis – Éhínség – Háború – Nyomor, Baj – Balszerencse – Szükség – Szegénység.) – Szendrey Zsigmond szerint: „A néphit szerint nincs sem természetes, sem öröklött, sem orvosi értelemben vett ragályos betegség. Minden bajnak valami misztikus oka van.”

4. Ijesztő lények: Némelyek alakja nehezen körülírható, nevük is csak egy-egy közszó: pl. halál, kísértet. Mások több alakban is megjelenhetnek, amelyekről a hiedelemmondák gazdag anyaga tudósít. Pl. a lidérc: Az „ördögszerető” egyik típusa a magyar néphitben, de alakjában többféle mitikus lény keveredik (pl. tüzes farkú repülő csillag, bolygó lidércfény, kísértet, hazajáró halott, gazdagságot hozó lény stb.) A szó etimológiája ismeretlen. – Vannak gyermekijesztő démonok: mumus, bubus, vankuj stb. („Elvisz a ...!” „Jön a ...!”) Az országos elterjedtség egy valamikori, erős negatív tulajdonságokkal bíró mitológiai lény emlékét sejteti.

5. Pszeudomitikus alakok a mese- és mondaszövegekben: pl. manó, törpe (Hétszűnyű Kapanyányimonyók, Bakarasz Ember) óriás, tündér (a szó eredete bizonytalan, de maga a közszó jelentése jelzi az alak legfőbb tulajdonságát: az elbűvölés, ragyogás, tündöklés jelentéskörét), boszorkány stb. A vasorrú bába (bábaboszorkány) csúnya öregasszony, negatív jegyekkel jellemzik a hiedelemmondákban. De a 'bába' szó ('idős szülésznő') alakja összemosódott a gyógyító-rontó boszorkányok alakjával. A bába a Boldogasszony földi megfelelője, a szülés segítője. – A boszorkány rosszindulatú, emberfeletti hatalmú szellemlény. Rendelkezik a rontás és az átváltozás (ló, macska, kutya, kecske, disznó stb.) képességével, repülni is tud. (A „boszorkány” szó etimológiailag összefügg a 'nyomni' jelentésű török „bosz” igetövel.) Különleges idejük Szent György nap, Szent Iván nap, Luca napja környéke.

A mitológiai alsó szint szellemlényei kívül élnek az emberi világ kultúrkörén, a természeti környezet adja életterüket.

6. Mitikus hősök

a. **Totemisztikus hősök.** Gunda Béla szerint a totemizmus maradványait a táltoshiedelmekben találjuk, a táltosok ugyanis állatostól (ló, bika, farkas, tehén) származnak.

További totemisztikus képzetek:

- A népmesék egyes hősei: Fehérlófia és társai (Lófia Jankó, Medve Jankó, Juhfi Jankó, Csudatehén fia stb.)

- A csodaszarvas mondájában a szarvas mint állatös jelenik meg: Ménrót (Nimród) a vadászok istene, felesége Eneh (=szarvasünő), tehát gyermekeik (Hunor és Magor) szarvasfiúk. – A szarvas a termékenység és az újjászületés jelképe is az évente újránövő agancsok miatt. (A szarvas a népmesékben: AaTh 401: a szarvassá/özzé változott fiú, aki mindent előre tud, előre lát. A mesetípus kapcsán jegyzi meg Erdész Sándor: „Ezáltal a szarvassá változott fiú és a totemisztikus csodaszarvas igen közel kerülnek egymáshoz.”)

- A turulmondában a turul (latin: „astur” = héja) a turul az Árpád-ház ősanija.

b. A mitológiai rendszer részét képezik **a történeti epikus hagyomány rendkívüli hőseihez** kapcsolható történetek is. (Pl. Csaba királyfi, Botond vitéz, Lehel kürtje, Szent László király, Toldi stb.) Sőt létező történelmi alakok is válhatnak mitikus hőssé (Mátyás király, Petőfi, Rudolf főherceg stb.) A mítoszok jelentősége abban áll, hogy egy közösség azonosítani tudja magát a mitikus történelem, vagy a történelmi mítosz hőseivel, tehát minden rekonstruált vagy igaznak vélt mitológiai rendszernek identitás erősítő funkciója van.

c. A **világjáró hősök** rendkívüli tulajdonsággal rendelkező emberek, tulajdonuk bűvös kard és táltosló. Pl. Világ Embere, Kendő istenasszony (kendőjében a világ négy sarkát tartja) füstös kovács (vö. Ilmarinen), Pájinkás/Nagyerejű János.

7. A magyar samanizmus

- Könyvészet: Diószegi Vilmos munkái (*lásd a vázlat elején!*)

- A **lélekhít**: - a kettős lélek: 1. testi lélek (életlélek) 2. szabad lélek (árnylélek) Neve: *isz, iz*.

- A **másvilág**: - a holtak világa fordított világ (vö. temetkezési szokások és hiedelmek: a halotti sír, a halotti tor, a virrasztás, a siratás)

- A **világfa** mint világmodell. A világfa megmászása: az égi út. A világfa **a sámán fája**. („tetejetlen fa”, „égigérő fa”). A sámánlétra.

- A **táltos tudományszerzésének** hiedelemköre:

a. a táltos kiválasztása

b. a táltos tudományszerzése: az elhívás képzetei, passzív jelleg

c. a táltos küzdelme

d. a sámán alvása, rejtezése

e. a jelölt testét szétdarabolják

f. a fölös csont képzete

- A táltos **felavatása**: próba jelleg, a világfa megmászása

- A táltos **felszerelése**: dob (helyettesítője: szita), táltosló.

- A táltos **fejviselete** (szarv, toll: madárrá változás)

- A táltos **tevékenysége**:

a. révülése (cél: jóslás, gyógyítás)

b. viaskodás (állatalakban)

c. a táltos éneke (a „haj” indulatszó, vö.: a „hajgatás”, „hejgetés” szokásai).

8. A turulmonda mitikus elemei

(Források: Dümmerth 1986, Róheim 1917)

A ránk maradt szövegvariációk Anonymustól, valamint a Budai és Képes Krónikákból származnak.

A két változat leglényegesebb tartalmi elemei: 1. Álmos csodás származása: anyjának, Emesének, Ügyek feleségének turul (astur = héja!) jelent meg álmában, és reá szállva teherbe ejtette. 2. A jóslás: Emese méhéből forrás fakad, ágyékából dicső, szent (!) királyok származnak, de nem saját földjükön sokasodnak el. (A Budai Krónikában a sebes patak más földön sokasodott meg.) 3. Álmos „nem mehetett be Pannóniába” (feltehetőleg feláldozták).

A monda tartalma:

1. Álmos álommal megjelölt, tehát szent volt. Nemcsak „álombeli”, hanem valóságos apja a Turul, a madár alakú állatös: a totem. (Egyes biológusok szerint a primitív népek el is hiszik ezt a képtelen kapcsolatot!) Isteni látomásról van szó, az álom kijelöltje „szent”. A királyi családok eredete az égbe visz: a királyok maguk is félig istenek: az istenkirályság intézménye. Az intézmény eredete: az égből leszálló férfias erőtől egy földi nő fogan, s kettejük fia az istenkirály. Álmos tehát a magyarok szakrális főfejedelme volt (a tényleges hatalmat a kende és a gyula gyakorolták, vagyis a magyarok kormányformája hármasság tagolódású volt), aki azért méltó az uralkodásra, mert csak félig származik erről a világról, lényének fele isteni. (Hasonló a kazároknál.) – A kiválasztás elve sámánisztikus képzet.

2. Az istenkirály varázsereje az állat-ősök szellemeinek tulajdonítható, a varázserő újjászülethet, egy-egy utód képében. Az újjászületés-mítosz a vér mítoszához kapcsolódik. (Wundt szerint a totemállat a lehelet-lélek állattá alakulásának származéka. Lélekállatok: madarak, kígyók, gyíkok, egerek, tehát a testet elhagyó lélek képzetét keltő állatok.) Az állatös a varázserőt fejezi ki (L. a köv. szólásokat: erős, mint a medve, gyors, mint a héja, égből jön, mint a madár stb.) A szakrális bábkirályság intézménye már csak hanyatló korszakát képviselte az istenkirályság intézményének. (pl. Attila vagy a kazár kagán még valódi istenkirály volt, de Álmos már nem)

3. A víz szimbólum mindig a nagy hatalmat fejezi ki. (pl. „tengersok”, „tengernyi” szavunk szintén a nagyságot, hatalmat fejezi ki). Dümmerth szerint elképzelhető, hogy a Turul által elindított nagy folyóképzet Attila neve fele mutat: a ’víz’ jelentésű „etyl” szóból származik az Attila/Etele tulajdonnév. A krónikák szerint az Árpád-ház Attila családjából származott. Tehát az álom alapján Álmost Attila reinkarnációjának, újjászületésének fogták fel. (Ez a dinasztikus eredethagyomány valamennyi magyar történeti forrásban szerepel. Pl. Kézai krónikája Attila címerében a turult mint családi jelvényt szerepelteti. Anonymus többször is megismétli, hogy a magyarok a Kárpát-medencét mint a hun király örökségét foglalták el.) Az álomfejtők – a sámánok – a Turul nemzetséget egynek tartották Attila nemzetségével, az álmot tehát úgy értelmezték, hogy a nemzetségi ős álombeli megjelenése újra létre hívja Attila megtestesülését (reinkarnációját), aki más földre vezeti el népét, s a dinasztia hatalma ott növekszik nagygyá.

4. A szakrális fejedelmet adott esetben feláldozták: pl. ha ideje letelt (pl. kiválasztásakor megtudták tőle, hogy meddig akar uralkodni); ha katasztrófa, szolgaság érte a népet (pl. éhínség, szárazság, háborús veszteség) A királyölésnek mágikus indítéke van: a/ ha hiányzik a férfiereje, nincs meg a mágikus ereje sem; b/ feláldozása a népért bemutatott, egyetemes jellegű áldozat, ő legmagasabb értelemben felfogott bűnbak. Olyan kiválasztott személy, akire ráruházódnak a nép összes bűnei (vö. Krisztus) c/ a varázserő újjászülethet utódaiban: „Az ősi hit úgy gondolta, hogy az istenséghez visszatérő varázsereje az ég kozmikus gyújtópontjában megsokszorozódva, mint igazi égi apának oltalma, most már korlátok nélkül árad ki szüntelenül a századok folyamán

utódaira és az általa megszervezett egész népre.” (Dümmerth 1986. 127) Eliade szerint a lélek átruházása csak véres áldozat révén lehetséges.

- A **gondolkodás mitikus-mágikus jellege** a mondában:

- Álmos sorsa azt példázza, hogy a mágikus gondolkodás szerint a szakrális fejedelemnek közvetlen befolyása van a dolgok menetére: létezik egy **mágikus összefüggés** Álmos születése, hódításai, feláldozása és népe további sorsa között.

- A tapasztalati világ dolgai jelenségei szimbolikus tartalommal telítődnek: víz = hatalom; állat = erő, istenség, szent jelleg; álom = isteni eredet stb.

Maga a főfejedelem léte is szimbolikus: az égi rend jelenlétét jelzi a földön: a rend csak addig érvényes, amíg mentes az idegen befolyástól, a meghódolástól. Személye összefügg a káosz feletti uralommal: ha a káosz lesz úrrá a világon (éhínség, háborús pusztítás stb.), ez azt jelzi, hogy a szakrális fejedelem elveszítette varázserejét. A megöregedett – nemi erejét elveszített v. uralkodása idejének határán túljutott – szakrális fejedelmet a világ számos kultúrájában feláldozzák.

- A dualisztikus szemlélet: a szakrális fejedelem a saját nép, törzs stb. védelmezője, személye kifejezi a Kozmosz rendjét. Védelmet nyújt a Káosz erőivel szemben (baj, betegség, háborús veszteség).

- A monda képzeteinek diffúz jellege: evilági és túlvilági, emberi és állati között nincs éles határ. Az álom és a jóslás révén a múlt, a jelen és a jövő átjárhatóvá válik: a mítoszban minden együtt és egyszerre van jelen.

Az idő is diffúz jellegű, statikus: az ős újra megszülethet valamely utódjában. (pl. ezt jelzi a nevek ismétlődése) A magyarokat a Kárpát-medencében és Európában Attila jogutódainak tekintették, félték tőlük: a mitikus előidő betört a jelenbe. „E két világ valójában nem volt külön világ; egyetlen egység volt, amelyben múlt, jelen és jövő egymás mellett élt.” Mindhárom idő mintegy azonos síkban helyezkedik el. (Gurevics, 86.) – Továbbá az álom átjátszik a jelenbe, valósággá lesz.

- A kezdet determinál: a turulmonda voltaképpen az Árpád-ház hatalmának legitimációja. Szövege ezért is kerül be a két középkori krónikába.